

საადგილმამულო გადასახადის საქმე

ტფილისი, 8 მარტი, 1900 წელი.

დღესა თუ ხვალ ჩვენში შემოღებულ იქნება ეგრეთწოდებული სახელმწიფო გადასახადი ადგილ-მამულისა. ეს ის გადასახადია, რომელიც ყოველს წელიწადს უნდა იხადონ მამულის პატრონებმა და სამუდამოდ მფლობელებმა სახელმწიფოს სასარგებლოდ იმ მამულების კვალობაზე, რაც ხელთ უჭირავთ და სახმარისია. არის მეორეგვარიც ადგილ-მამულის გადასახადი, რომელსაც საერობო ჰქვია. სახელმწიფო გადასახადი შეადგენს ხაზინის კუთვნილებას საერთო სახელმწიფო ხარჯების გასაძღოლად, საერობო გადასახადი-კი იკრიბება საერობო საჭიროებისათვის სახარჯოდ.

ერთიც და მეორეც გადასახადი საყოველთაოა ყველა წოდებისათვის გამოუკლებლად, რაკი მამულის პატრონი და მფლობელია: გლეხი, თავადი, აზნაური, მღვდელი, ერი, - ყველა ვალდებულია იხადოს ეს ორგვარი გადასახადი, და ამით არის შესანიშნავი და სამართლიანი, რომ ტვირთს ხარჯის-ხდისას და გაძღოლისას შეტოლებით ყველას კისრად სდებს და ერთს წოდებას არა ჰხდის მეორე წოდების შესანახად და ბარგად. გარდა ამისა, ეს ორგვარი გადასახადი მით უფრო შესაფერი და სამართლიანია, რომ მდიდარს მდიდრულად ართმევს გადასახადს, და ღარიბს ღარიბულად, რადგანაც საადგილმამულო გადასახადს, როგორც ყოველს სხვას, მოსავალზე გაანგარიშებულს, საფუძვლად დადებული აქვს მარტო შემოსავალი ქონებისა თუ მამულისა და სხვა არაფერი.

საერობო გადასახადი ადგილ-მამულისა ჩვენს თავად-აზნაურთათვის ახალი ამბავი არ არის. იგი იხდის ამ გადასახადს 1887 წლიდან. ხოლო სახელმწიფო გადასახადი იქნება მათთვის ახალი. გლეხნი-კი ორსავე გვარს გადასახადს დღეს აქამომდე კომლექულობაზე იხდიან. ეხლა ამათთვის ორივე გადასახადი მამულის კვალობაზე იქნება დადებული და, ჩვენის ფიქრით, ამ გზით გლეხს ეხლა მაინც ცოტა თუ ბევრი შეღავათი მიეცემა, რადგანაც გვგონია, რომ კომლექულობითი გადასახადი დღეს მეტი მოსდის, ვიდრე ადგილ-მამულის გადასახადი მოუვა. გვგონია, რომ ორთა-შუად გლეხს იმდენი მამული არ უჭირავს, რომ ადგილ-მამულის გადასახადი დღევანდელ კომლექულობითს გადასახადზე ნაკლები არ შეხვდეს, რაკი გადასახადი მამულზე გავა.

იქნება ამაში ცვდებოდეთ, და ჩვენ არავის არ ავუხირდებით, თუ ამაზე სიტყვას ვინმე შემოგვიბრუნებს. ჩვენი დღევანდელი საგანი ის-კი არ არის თუ ვისთვის იქნება სამჯობინარი ეს გადასახადი და ვისთვის არა; ჩვენ დღევანდელ წერილის საგნად აგვიღია მარტო ის, რომ გამოვარკვიოთ, - საადგილმამულო გადასახადი რა ბუნებისაა და რაზე უნდა იქმნას აგებული, რომ თავისი დანიშნულება, საფუძვლიანობა და სამართლიანობა არ დაეკარგოს.

საადგილმამულო გადასახადი იმავე ღირსებისაა, რაც სხვა ყოველი გადასახადი, რომელსაც ერთობ ეძახიან გადასახადს შემოსავლისას და რომელიც პირდაპირთა გადასახადთა შორის უფრო სამართლიანია და უფრო სასურველად ცნობილი მეცნიერებისაგან. კომლზე გადასახადი, როგორადაც დღევანდლამდე ჩვენშია, ანუ ქუდზე-კაცად, როგორადაც აქამდე იყო რუსეთში, მეტნაკლებობას ქონებისას არ დაგიდევდათ, იმიტომ რომ ხარჯის მხდელი იყო კომლი, ანუ ქუდზე-კაცი, იმისდა მიუხედავად, რა ქონებისაა ან ერთი, ან მეორე. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ხარჯის ფული ერთნაირად გაიწერებოდა ხოლმე ან კომლესად ან ქუდზე-კაცად და მერე თვით ხარჯის მხდელზე იყო მინდობილი გაწერილი ფული გაინაწილონ ერთმანეთში, როგორც უნდათ, და ამ განაწილებაში ღარიბი უფრო იჩაგრებოდა, ვიდრე მდიდარი. ეხლა-კი განზრახულია ეს პირდაპირი ხარჯი ახდევინონ მარტო ქონების კვალობაზე. თვით სახელწოდება საადგილმამულო გადასახადისა გვაჩვენებს, რომ აქ ქონებად იგულისხმება ადგილ-მამული და არა სხვა რაიმე მოძრავი კუთვნილება და მარტო ამით განირჩევა სხვა იმგვარ პირდაპირ გადასახადისაგან, რომელსაც ჩვენ ერთობ გადასახადი შემოსავლისა ვუწოდეთ ზემოთ.

რადგანაც საადგილმამულო გადასახადი ერთი დარგია ერთობ შემოსავლის გადასახადისა და განირჩევა სხვისაგან მარტო მით, რომ აქ გადასახადს საქმე მარტო ადგილ-მამულთანა აქვს და არავითარ სხვა ქონებასთან, ამიტომაც ძირეული საგანი საადგილმამულო გადასახადის სისტემისა, მისი ქვაკუთხედი, უნდა იყოს მხოლოდ წმინდა შემოსავალი ადგილ-მამულისა. სახელმწიფომაც და ერობამაც აქედამ უნდა ართვან მამულის პატრონს და მფლობელს თავიანთი ნაწილი და მამულის პატრონსაც ამაში უნდა ჰქონდეს ღონე ხარჯის ხდისა და გაძღოლისა. სხვაფრივ საადგილმამულო გადასახადი არამც თუ არ აიგება, არც კი იგულისხმება.

მაშასადამე, საადგილმამულო გადასახადის პირველ და უკანასკნელ ხარისხის საგანი წმინდა შემოსავლის აღნუსხვა და გამორკვევაა. უამისოდ იგი ერთ ბიჯსაც ვერ წარსდგამს თავისის დანიშნულების განსახორციელებლად. რასაკვირველია, შესაძლოა აილოს კაცმა და სთქვას: აი დღიურზედ ამდენი იხადეო, მაგრამ თქმა და ქმნა ერთი და იგივე არ არის, მართალია, მრთმეველს ყოველთვის ის სურვილი ამოქმედებს, რომ მეტი ართოს, მაგრამ არც მძლეველი უნდა იყოს ამ შემთხვევაში დავიწყებული, რადგანაც ამასაც ის სურვილი აქვს, რომ რაც შეიძლება ნაკლები აძლიოს.

რადგანაც ბუნება საქმისა ერთს იქითა სძლევს და მეორეს აქეთ, ერთადერთი ღონე მორიგებისა და ერთმანეთში განწყობისა ამ შემთხვევაში ის არის, რომ ორივენი იმაზე შესდგნენ, რაც შესაძლებელია ერთისაც და მეორისათვისაც. ამ შესაძლებელს მარტო ნამდვილად გამორკვეული და გამოძიებული წმინდა შემოსავალი ადგილ-მამულისა გვაჩვენებს მხოლოდ. იმიტომ რომ წმინდა შემოსავალი ერთის მხრით თუ წყაროა იმ ნაწილისა, რომელიც გადასახადად გამოსართმევია, იმავე დროს ძალ-ღონეა ხარჯის მხდელისა, რომლითაც იგი გაუჭირვებლად უნდა უძღვებოდეს გადასახადს. ეს ორი თვისება საადგილმამულო გადასახადისა ერთმანეთთან განუყოფელად შეთვისებულია. ერთს ვერ

განაშორებით მეორისაგან ისე, რომ მთელი აგებულია და შენობა საადგილმამულო გადასახადის სისტემისა არ დაიფუშოს და წყალს წასაღებად არ მიეცეს. ამასთან ისიც სათქმელია, რომ სისტემა საადგილმამულო გადასახადისა, როგორც ყოველისავე სხვისა, ნაკლებად გაწერას-კი აიტანს და გადაჭარბებით-კი ვერა. ამიტომაც წმინდა შემოსავალს ადგილ-მამულისას წინდახედული და გონივრული საფინანსო სისტემა დიდის სიფრთხილით, დიდის გამოძიებით და შიგ-ჩახედვით იკვლევს, და თუ გაჭირდა და საქმის ვითარების გამო ნამდვილი ვერ გამოარკვია ზედმიწევნით, უფრო ადვილად ჰრჩეობს ნაკლებ შემოსავალზე დასდგეს, ვიდრე საეჭვოდ განდიდებულზე.

რადგანაც ნაკლებ შემოსავალზე დამყარება ამ შემთხვევაში მოასწავებს დაკლებას სახელმწიფო თუ საეროხო შემოსავლისას, გვეტყვიან, რომელი ფინანსთა სამინისტრო გასწევს ამისთანა უანგარიშობასაო? ჩვენ ვუპასუხებთ: ყოველი იგი სამინისტრო, რომელსაც იმოდენა გონება აქვს იცოდეს, რომ სახელმწიფოს თუ ერობის გამდიდრება არ შეიძლება აშენდეს ხარჯის მხდელთა გაღარიბებასა და გათახსირებაზე. ეს იმას ეგვანება, რომ კაცმა კვერცხის გამოღების სიხარბით ქათამი დაჰკლას.

II

ტფილისი, 11 მარტი, 1900 წ.

ჩვენ ამას წინათ, როცა ვარჩევდით რა ბუნებისაა საადგილმამულო გადასახადი, იმაზე შევდექით, რომ პირველი საფუძველი, რომელზედაც უნდა აშენდეს მთელი სისტემა ამ გადასახადისა, წმინდა შემოსავალია ადგილ-მამულისა. რა თქმა უნდა, ძალიან კარგი იქნება, რომ წმინდა შემოსავალი ამ შემთხვევაში თვითეულ ცალკე კუთვნილებისა ცალკე იყოს გამორკვეული და ანუსხული. მაშინ გაწერა გადასახადისა უფრო შეუცდომელი და უმეტნაკლებო იქნებოდა თვითეულ ცალკე ხარჯის მხდელისათვის. ხოლო ეს მეტად ძნელია და თითქმის შეუძლებელიც ნამეტნავად ჩვენში, საცა თვით რაოდენობა კუთვნილებისაც-კი ცხადად არ არის გამოანგარიშებული და ბევრმა არც-კი იცის, რამდენი მამული აქვს.

თუ ეს ასე ძნელია და თითქმის შეუძლებელიც, მაშინ როგორ და რა გზით უნდა გამოირკვეს, - სად რა წმინდა შემოსავალია, რომ ამაზე დაფუძნდეს საადგილმამულო გადასახადის შესაფერი მეტნაკლებობა?

საადგილმამულო გადასახადის გაწერისათვის ყველგან საკმაოდ მიღებულია იცოდნენ, მარტო ორთა-შუა რიცხვი წმინდა შემოსავლისა, რომელისამე ადგილისა, მაზრა იქნება, გუბერნია, თუ სხვა რამ სივრცე ამისათვის აღებული. რაც უფრო დიდი სივრცეა ამ შემთხვევისათვის აღებული, მით უფრო, რასაკვირველია, ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი ძნელი გამოსაყვანია შეუცდომელად და ზედმიწევნით, იმიტომ რომ დიდს სივრცეზე დიდი

სხვადასხვაობაა მიწის ნაყოფიერებისა, ჰავისა და სხვა იმისი, რაც შემოსავლის მეტნაკლებობაზედ მოქმედებს, და ეს სხვადასხვაობა ჩვენში უფრო მეტია, ვიდრე სხვაგან სადმე შიდა-რუსეთში. რომ ამისთანა შემთხვევაში მართალს შორს არ ჩამორჩნენ და რაც შეიძლება ახლო მიუვიდნენ, ორთა-შუა წმინდა შემოსავლის გამოსაანგარიშებლად და გამოსარკვევად მარტო ორთა-შუა სახის (ტიპის) მამული უნდა აღმოაჩინონ და ამისათვის ორი გზაა: ერთი იმ შემთხვევისათვის, თუ ვინიცობაა, დანიშნული სივრცე, - მაზრა იქნება, გუბერნია ან სხვა რამ რაიონი, - მიწის ნაყოფიერებით, ჰავით და სხვა გარემოებით, მაგალითებრ, ბაზრით, გზებით და სხვა ამისთანაებით იმოდენად ერთნაირია, რომ შიგა და შიგ სხვადასხვაობა არ მოქმედებს შემოსავლის მეტნაკლებობაზე. ამისთანა შემთხვევაში აღმოჩენა ორთა-შუა სახის მამულისა და მისის შემოსავლის ზედმიწევნით აღნუსხვა ძნელი არ არის. ამ გზით აღმოჩენილ ორთა-შუა სახის მამულის შემოსავალს გამოსარკვევენ ხოლმე და ესეთი გამოსარკვევი დაიდება ხოლმე მთელის დანიშნულ რაიონისათვის იმ ორთა-შუა წმინდა შემოსავლად, საიდანაც საადგილმამულო გადასახადმა თავისი წილი უნდა აიღოს და ხარჯის მხდელმაც თავისი ღონე ხდისა მოიპოვოს.

ხოლო იმ შემთხვევისათვის, თუ ვინიცობაა, დანიშნული რაიონი იმოდენა სხვადასხვაობას წარმოადგენს, რომ ერთი რომელიმე მამული ცალკე ვერ გვანიშნებს, ვერ გამოხატავს ორთა-შუა სახეს მთელის დანიშნულ სივრცისას, მაშინ საჭიროა მთელი სივრცე დაიყოს იმდენ დარგად, რამდენიც სხვადასხვაობის მიხედვით ორთა-შუა სახე მამულებისა გამოკვლევით აღმოჩნდება. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში საკმაოა სამი დარგი ორთა-შუა სახის მამულებისა გამოსარკვეულ იქნას მცირე შემოსავლიანისა, შუათანისა და დიდ შემოსავლიანისა, თუ ერთი იშვიათი რამ გარემოება მეტ დარგებად დაყოფას არ მოინდომებს. თვითეულის დარგის შემოსავალი ცალკე გამოირკვევა ხოლმე და ამ სამის დარგის შემოსავლიდამ ერთი ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი გამოიყვანება და ეს ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი დაიდება ხოლმე საფუძვლად საადგილმამულო გადასახადისა.

არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ორსავ შემთხვევაში ანგარიშში ჩასაგდება მხოლოდ ორთა-შუა სახის ადგილ-მამული, და ყოველი იგი, რომელიც განსაკუთრებით მდიდარია შემოსავლით და განსაკუთრებით კარგს და ხელშესაწყობს გარემოებაშია, ანგარიშში მიღებული არასოდეს არ უნდა იქმნას ორთა-შუა წმინდა შემოსავლის დადგენაში, თუმცა საადგილმამულო გადასახადი კი თავისის დიდ შემოსავლის კვალობაზე უნდა იხადოს. ამაზე საუბარი მერე გვექნება.

ეხლა-კი უნდა ვთქვათ, რომ რა გზობითაც უნდა იყოს გამოსარკვეული ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი, სახელმწიფო და ერობა ამ შემოსავლიდამ თავისს წილსა აღნიშნავს ხოლმე ასის თავობით, ესე იგი, პროცენტით. ვთქვათ, გამოირკვა, რომ დღიურზე ორთა-შუა შემოსავალი ერთი მანეთია, ვთქვათ, რომ ასის თავი საადგილმამულო გადასახადისა ორია, მაშინ შემოსავლიდამ ორი კაპიკი ერგება საადგილმამულო გადასახადს. რადგანაც შემოსავალი გამოსარკვეულია დღიურზე, მაშასადამე, ხარჯის მხდელს გადასახადი დღიურზედ ორი კაპიკი მოუვა. ამ სახით გადასახადი, გამოსარკვეული ორთა-შუა წმინდა შემოსავლისაგან,

მერე დღიურობაზე გადადის და დღიურობით გაიწერება ხოლმე. ჩვენში საანგარიშოდ მიღებულია დესექტინა და, მაშასადამე, რაც აქ დღიურობით არის ნათქვამი, იგი დესექტინობით საგულისხმებელია, მხოლოდ ერთი-ორად-კი, რადგანაც ორი დღიური ერთის დესექტინის ტოლია.

III

ტფილისი, 15 მარტი, 1900 წ.

ჩვენ წინა წერილში აღვნიშნეთ, რომ საჭიროა გამოირკვეს ორთა-შუა სახის მამულის ორთა-შუა შემოსავალი დღიურზე. რა თქმა უნდა, ეს ორთა-შუა შემოსავალი ვენახისა სხვაა, სახნავისა, ტყისა, საძოვრისა სხვა. ამიტომაც საადგილმამულო გადასახადის სიმართლით გაწერისათვის უფრო სასურველია, რომ ამ თვითეულ ცალკე დარგის მამულისათვის ცალკე იყოს ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი გამოყვანილი და თვითეულის კვალობაზე ცალკე დანიშნული იყოს იგი წილი ორთა-შუა წმინდა შემოსავლისა, რომელიც საადგილმამულო გადასახადმა უნდა ირგუნოს თვითეულ ცალკე დარგის მამულის დღიურისაგან, ესე იგი, ვენახის დღიურზე, სახნავისა, ტყისა და საძოვრისაზე ცალკე. მაშინ ვისაც რამდენი დღიური აღმოუჩნდება თვითეულ დარგის მამულისა, იმის კვალობაზე გამოერთმევა საადგილმამულო გადასახადი იმ დარგის მამულის ორთა-შუა წმინდა შემოსავლიდან, დღიურობაზე გამორკვეულიდამ.

ეჭვი არ არის, რომ ეგრეთი განთვითეულება ორთა-შუა წმინდა შემოსავლისა და აქედამ ეგრე დარგ-დარგად გაწერა საადგილმამულო გადასახადისა, უფრო შეუცდომელი, უფრო ზედმიწევნილი და მართალი იქნება, ვიდრე მაშინ, თუ ამა სხვადასხვა დარგის მამულის შემოსავალს ერთმანეთში აურევენ და აქედამ ერთს ორთა-შუა წმინდა შემოსავალს დაადგენენ. ამ უკანასკნელს შემთხვევაში დიდ მეტნაკლებობით გაწერა აუცილებელია და ასეთი დიდი მეტნაკლებობა უსამართლო იქნება, მით უფრო არა სასურველი, რომ ამ გზით მცირე შემოსავლიანი მამულის პატრონი დაიჩაგრება და დიდ შემოსავლიანი-კი იშეღავათებს.

უამისოდაც ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი, რაც გინდ ზედმიწევნით გამორკვეული იყოს, მაინც მცირე შემოსავლიან მამულისათვის მეტი იქნება და დიდ შემოსავლიანისათვის ნაკლები. ეს ყველასათვის ცხადია და ამიტომაც საადგილმამულო გადასახადის სისტემის დადგენის დროს უნდა მორიგებულ იყვნენ, რომ მამულების დარგ-დარგ დაუყოფლობით უფრო არ გაძნელდეს სამართლიანი და შეტოლებული გაწერა გადასახადისა, ხოლო დარგ-დარგ დაუყოფლობით სამართლიანი და შეტოლებული გაწერა რომ გაძნელდება - ეს აშკარაა.

გვეტყვიან, თუნდ დარგ-დარგად იყოს გამორკვეული ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი, მაინც ხომ ორთა-შუა შემოსავალთან ექმნება საქმე საადგილმამულო გადასახადის სისტემას და აქაც

ხომ ორთა-შუობის თვისება ის არის, რომ ყოველთვის უმცირესზე მეტია და უდიდესზე ნაკლები. მაშასადამე, სამართლიანი და შეტოლებული გაწერა გადასახადისა აქაც იმავე ჭირშია, რაც პირველ შემთხვევაში. მართალია, მაგრამ აქ ეს აუცილებელი ჭირი ადვილად ხელში დასაჭერია და, მაშასადამე, ადვილად ასაცილებელიც.

ვთქვათ, გამოირკვა, რომ მთელ ამიერკავკასიაში ორთა-შუა სახის მამული დღიურზე იძლევა ორთა-შუა წმინდა შემოსავალს: ვენახი 10 მანეთს, სახნავი ორ მანეთს, ტყე და საძოვარი თითო მანეთს. ვთქვათ საადგილმამულო გადასახადი ორია შემოსავლის ასის თავზე. მაშინ გადასახადი დღიურ ვენახზე მოვა ერთი აბაზი, სახნავზე ოთხი კაპევიკი, ტყესა და საძოვარზე ორ-ორი კაპევიკი. ვთქვათ, ვენახები 50.000 დღიურია, სახნავები სამი მილიონი დღიური, ტყე და საძოვარი ოთხი მილიონი. ამის კვალობაზე ამიერკავკასიის საადგილმამულო გადასახადი სულ ერთად შეადგენს 210.000 მანეთს წელიწადში. რომ არ აგვიჭრელდეს მაგალითი, ვთქვათ, რომ ამიერკავკასიაში სულ ხუთი გუბერნიაა, ეს 210.000 მანეთი ხუთს გუბერნიაზე უნდა გაიწეროს. როგორ? განა პირდაპირ ხუთად უნდა გაიყოს ეს 210.000 მანეთი? არა, პირდაპირ ხუთად რომ გაიყოს, მაშინ ცოდვია იგი გუბერნია, რომლის ორთა-შუა შემოსავალი დღიურზე ნაკლებია და იგი გუბერნია, საცა ეგ შემოსავალი მეტია, იშეღავათებს. ამ უსამართლობას ყოველთვის ერიდება წინდახედული საფინანსო სისტემა და თავისს დღეში არ შეიწყნარებს, თუ უნდა, რომ ერთობ საადგილმამულო გადასახადს თავისი გზა და სამართალი არ დაუკარგოს.

ამიტომაც უმაღლესი დაწესებულება, რომელსაც მიენდობა ხოლმე ამისთანა საქმეების გამგეობა, ადრინავე შეკრებილ ცნობებისადა-გვარად დღიურზე შეახვედრებს გადასახადს ზოგს გუბერნიას მეტს და ზოგს ნაკლებს, და ამ გზით ზოგს გუბერნიას იმ 210.000 მანეთიდან ბევრი შეხვედრა გადასახადი, ზოგს ნაკლები ყოველ თვითეულს დღიურზე, რაც-კი გუბერნიაში, იმისდა მიხედვით. ამ გზით მეტნაკლებობა გადასახადისა დღიურის კვალობაზე გუბერნიათა შორის სწორდება და გადასახადი შეტოლებით ჰხვდება თვითეულს ცალკე გუბერნიას. ამიტომაც ვხედავთ შიდა-რუსეთში, რომ ზოგი გუბერნია დესეტინაზე იხდის 5 კაპ. სახელმწიფო საადგილმამულო გადასახადს, ზოგი 3-ს, ამაზე ნაკლებსაც. ასე რომ ზოგს $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, და $\frac{1}{8}$ კაპეიკამდე მოსდის დესეტინაზე.

საადგილმამულო გადასახადის სიმართლე ამასაც არა სჯერდება, ამასაც არა ჰკმარობს. იგი უფრო შორს მიდის და მეტს თანასწორობასა და შეტოლებას თხოულობს. ვთქვათ, გუბერნიაში ხუთი მაზრაა და აქაც ხომ შესაძლოა ერთის მაზრის ორთა-შუა სახის მამულმა მეტი ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი იძლიოს დღიურზე და მეორისამ ნაკლები და აქაც ერთნაირად გაწერა გადასახადისა დღიურზე ერთსათვის ცოდვა იქნება და მეორისათვის უსამართლო მადლი. ვთქვათ, ხუთ მაზრიანს გუბერნიას ერთობილ გადასახადისაგან შეხვდა 40.000 მანეთი ზემოხსენებულ ანგარიშით, თვითო მაზრას აქედამ 8.000 მანეთი შეხვდება, პირდაპირ ხუთად რომ გავყოთ იგი 40.000 მანეთი ზემოხსენებულ ანგარიშით, თვითო მაზრას აქედამ 8.000 მანეთი შეხვდება, პირდაპირ ხუთად რომ გავყოთ იგი 40.000 მანეთი. ხოლო ესეთი გაყოფა უსამართლო იქნება, რადგანაც, როგორც ზემოთა ვთქვით, ზოგი მაზრა

ორთა-შუა შემოსავლით მდიდარია. ზოგი ღარიბი. რომ ეს უსამართლობა არ მოხდეს, დაწესდება ხოლმე საგუბერნიო კრებული გადასახადისა, რომელმაც გუბერნიაზე გაწერილი გადასახადი თვითეულ მაზრას იმოდენად უნდა შეახვედროს, რამოდენადაც თვითეულ მაზრის ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი ორთა-შუა სახის მამულისა გამოირკვევა. ამნაირად მეტ-ნაკლებობა გადასახადისა, დღიურზე სწორდება მაზრათა შორისაც და უტოლდება ერთმანეთს. ამის გამო ერთს მაზრას გუბერნიის ერთობილ გადასახადისაგან მეტი შეხვდება ხოლმე და მეორეს ნაკლები.

ესეც კიდევ არა კმარა, თუ სასურველია, რომ საადგილმამულო გადასახადმა თავისი გზა და სამართალი ბოლომდე შეირჩინოს და ერთს ხარჯის მხედელს მეტი არ შეხვდეს და მეორეს ნაკლები, რადგანაც, როგორც გუბერნიაში, ისეც მაზრაში ორთა-შუა წმინდა შემოსავალთან გვაქვს საქმე და თვითეულ ცალკე მამულის ორთა-შუა წმინდა შემოსავალი ზოგან ერთსა და იმავე მაზრაში მეტია, ზოგან ნაკლები. ამიტომაც სასურველია, რომ თვითეულ ხარჯის მხედელს მეტნაკლებობა გადასახადისა წმინდა შემოსავლის მეტნაკლებობის კვალობაზე გაეწეროს დღიურზე. ამის გამო სისტემა საადგილმამულო გადასახადისა საჭიროდ ჰხედავს დააწესოს სამაზრო კრებული გადასახადისა. ევროპაში ეს სამაზრო კრებული თვითეულ ცალკე სოფლის საზოგადოებას გაუნაწილებს ხოლმე მაზრაზე გაწერილს გადასახადს თვითეულ ცალკე საზოგადოების ორთა-შუა წმინდა შემოსავლის მიხედვით და იმ საბუთით, როგორც გუბერნია მაზრას უნაწილებს მეტნაკლებობის შესწორებისა და შეტოლებისათვის, სოფლის საზოგადოების კრებული გადასახადისა თავისის მხრით საზოგადოებაზე გაწერილს გადასახადს თვითეულ ცალკე მემამულეს უნაწილებს თავის მიდამოში მის და წმინდა შემოსავლის კვალობაზე. ამ სახით და ამ გზით თვითეული ცალკე მამული თითქმის ზედმიწევნით აინუსხება ხოლმე საადგილმამულო გადასახადის მაგარ ნიადაგზე დაყენებისათვის და ხარჯის მხედელს მიზეზი არა რჩება ან უკმაყოფილებისა, ან საჩივრისა, იშვიათს შემთხვევის გარდა, რადგანაც ყველანი შესწორებულნი და შეტოლებულნი არიან, რამოდენადაც-კი ეს კაცთა ხელთაგან შესაძლებელია ამ წუთისოფელში.

ამ გზით სოფლის საზოგადოების თვითეულ მემამულეზე ცალკე გაწერილმა გადასახადმა, ერთად თავმოყრილმა, უნდა შეავსოს ის ჯამი გადასახადისა, რაც სოფლის საზოგადოებას მაზრისაგან შეხვდა, მაზრამ რაც გუბერნიისაგან, გუბერნიამ რაც უმაღლეს დაწესებულებისაგან და მთლად კი უნდა შესდგეს მთელი რიგი 210.000 მანეთი, რაც ჩვენ მაგალითად ავიღეთ ვითომდა მთელ ამიერკავკასიისათვის.

გადასახადის განაწილებაზე რომ ვლაპარაკობდით, ცალ-ცალკე აღარ ვახსენეთ ვენახი, სახნავი, ტყე და საძოვარი. არ გვინდოდა ტყუილ-უბრალოდ აგვეჭრელებინა ჩვენი წერილი, რადგანაც ამ შემთხვევაში ჩვენი სურვილი იყო დაგვენახებინა მკითხველისათვის მარტო იგი გზა, რომელზე სვლით საადგილმამულო გადასახადი თავისს სიმართლეს და სისწორეს მიაღწევს ხოლმე. ჩვენა გვგონია, რომ რაცა ვთქვით, ის ამისათვის საკმაოა და ერთნაირად მიეჩემა ყოველ დარგს მამულისას, გუბერნიაში იქნება, მაზრაში, თუ სოფლის საზოგადოებაში თავ-თავისს კვალობაზე.